

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

**Циклова комісія соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін
та фізичної підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Основи теорії гендеру»
вибіркових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
272 Авіаційний транспорт
*Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів***

за темою 6 – *Гендер і політика*

Кременчук 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 №7

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 28.08.2023 №1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 №7

Розглянуто на засіданні циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки, протокол від 28.08.2023 №1

Розробник: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Кошева Ю.В.

Рецензенти:

1. Доц.кафедри соціальних та економічних дисциплін ХНУВС, відповідальна з гендерних питань Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС Петченко М.В.
2. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних, філологічних дисциплін та фізичної підготовки Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС, доктор філософії, викладач вищої категорії, викладач-методист Кірюхіна М.В.

План лекції:

1. Гендерна політика.
2. Гендерні аспекти політичного лідерства.
3. Лідерська поведінка жінок і чоловіків.
4. Теорія про співвідношення мови і влади.

Рекомендована література:

Основна:

1. Гендерний аналіз українського суспільства. – Київ: ПРООН, 1999.
2. Гендер для медій. Маєрчик М., Плахотнік О., Ярманова Г. (ред.) Гендер. К.: Критика, 2013. – 220 с.
3. Гендерні медійні практики: Навчальний посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів / Колектив авторів. – Київ, 2014. – 206 с.
4. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві. – К.: Інститут соціології НАНУ, 2007. – 143 с.
5. Гендерний паритет в умовах розвитку сучасного українського суспільства. – Київ, 2003. – С. 50-79.
6. Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками. – К.: Україна, 2001. – 256 с.
7. Кімелл М. Гендероване суспільство. – Київ, Сфера, 2003, 494с.
8. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок // Наші людські права: Посібник з жіночих людських прав / Пер. з англ.. – К.: Карпати, 1996.
9. Лавриненко Н. Гендерний розподіл домашньої праці // Українське суспільство 1992 – 2008. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2008. – С. 86 – 93.
10. Павличко С. Фемінізм. – К., 2002.
11. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: «К.І.С.», 2004, 536 с.

Допоміжна:

1. Гендерна політика та інституційні механізми її реалізації в Україні: національний огляд виконання Україною Пекінської декларації та Платформи дій і заключних документів Двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН / Укл.: М. Корюкалов. – К., 2014. – 122 с. 5.
2. Гендерний розвиток у суспільстві: конспекти лекцій / відп. ред. К. М. Левківський, наук. ред.-упоряд. С. П. Юдіна. – Вид. 2-ге. – К.: Фоліант, 2005. – 351 с. 6.
3. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / [В.П. Кравець, Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді та ін.]; за наук. ред. В. П. Кравця. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 448 с.
4. Дрожжина Т. В. Гендерні аспекти в освіті / Т. В. Дрожжина // Управління школою. – 2012. – № 16/18. – С. 76-82.

5. Христова Г.О. Основи гендерно-правового аналізу законодавства України. – Харків: Райдер, 2008. – 108 с.
6. Шабелян І.М. Гендерний аспект на уроках математики // Досвід педагогів школи з питань впровадження гендерного підходу в навчально-виховному процесі. Наукові статті. – село Лозуватка, Криворізький район, 2015. – 21 с. – С.12-13.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Електронна бібліотека Української асоціації жіночої історії <http://www.womenhistory.org.ua/index.php/elektronni-resursi/16-elektronna-biblioteka>
2. Музей історії жіноцтва, жіночого і гендерного руху // <http://gender.at.ua>
3. Бібліотека Гендерного центру «Крона» // <http://www.krona.org.ua/nash.html>
4. Гендерна мапа України <http://gendermap.org.ua>
5. Публікації проекту «Рівність жінок і чоловіків у світі праці» http://gender.ilo.org.ua/Pages/publications_ukr_new.aspx
6. Публікації Міжнародного благодійного фонду «Український жіночий фонд» <http://www.uwf.kiev.ua/publications>

Текст лекції

1. Гендерна політика.

Гендерна політика - утвердження партнерства статей у визначенні і реалізації політичних цілей, завдань і методів їх досягнення в діяльності політичних структур - держави, політичних партій, суспільно-політичних об'єднань.

Останнім часом досить поширеною та популярною є гендерна тематика. Без гендерного підходу, тобто без з'ясування ролі жінки й чоловіка в сучасному житті, тих специфічних внесків, які кожний з них робить у розвиток суспільства, неможливо сьогодні уявити будь-яке серйозне психологічне, політологічне чи інше наукове дослідження.

У "потоці" публікацій з гендерної тематики не можна не помітити розбіжностей у трактуванні різними авторами самого поняття "гендер".

Так, одні вчені розглядають "гендер" як сукупність біологічних та фізіологічних ознак статі; інші взагалі вважають такий термін неприйнятним, але визнають "жіночі дослідження" як самостійний напрям. Більшість дослідників вважає, що гендер, на відміну від поняття статі, стосується не суто біологічних чи анатомічних властивостей, за якими відрізняються чоловіки й жінки, а соціально сформованих рис "жіночості" та "мужності".

Тобто поняття гендер означає психологічну, соціальну та культурну відмінність між чоловіками й жінками.

З'ясовуючи сутність гендерного підходу, необхідно розрізняти такі поняття, як: рівність статей, рівність прав та рівність можливостей (Т. Мельник).

При цьому "рівність статей" ні в якому разі не передбачає уподібнення статей, ігнорування статевих психологічних відмінностей. "Рівність прав" означає наділення відповідними правовими гарантіями осіб жіночої та чоловічої статі в усіх сферах людського буття.

Питання про рівність прав повинне враховувати специфіку чоловіків і жінок, їх статеві особливості, потреби, інтереси й уподобання. Кожна стаття має право на інаковість, відмінність, особливість.

Суть проблеми полягає не в тому, щоб надати однакових прав особам різної статі, а насамперед у тому, аби створити такі умови суспільного життя, щоб жінка і чоловік справді були спроможні реалізувати себе повноцінно як у громадському, професійному, так і в особистому житті. Рівність прав таким чином передбачає рівність можливостей біологічної, психологічної, особистісної, соціальної актуалізації сутнісних сил жінки і чоловіка.

Найбільш прийнятними в цьому розумінні є наступні визначення. "Гендерні дослідження – це дослідження різноманітних аспектів жіночої та чоловічої різності", - вважає І. Жеребкіна. Вона зазначає, що має на увазі різність не "одного" від "іншого" (наприклад, жіночого від чоловічого чи навпаки), але різницю як структуру. Предметом гендерних досліджень, на її думку, є дослідження жіночих і чоловічих особливостей мислення, поведінки, мови, психології, економічної поведінки, політичної участі та участі в культурній традиції, тощо. Гендерний підхід являє собою наукове поняття, в основі якого лежить аналіз відмінностей жіночої й чоловічої психіки з урахуванням соціальної детермінації.

2. Гендерні аспекти політичного лідерства.

Цікавим і доцільним в умовах соціальних трансформацій, які відбуваються в нашій країні, видається дослідження **гендерних аспектів політичного лідерства**.

Як відомо, дослідження проблеми лідерства починалися з теорії рис. Потім предмет наукового інтересу змістився на стосунки лідера та його оточення. Після розробки "ситуативної" теорії лідерства, дослідники почали активно цікавитися змістовими характеристиками діяльності політичних лідерів.

Традиційно лідерство як соціально-психологічний феномен вивчалось майже без врахування статі, тому що лідерська роль апріорно вважалась маскулінною. На керівних державних посадах, а також у масових громадсько-політичних організаціях, партіях в основному перебувають чоловіки, які й формують політику держави в її власне "чоловічому вбранні". Проте логічно припустити, що жінка-політик зможе більш компетентно оцінити проблеми жінок, що вона буде більш розумно, більш чутливо, більш адекватно представляти жіночу частину населення. Так само політику

чоловічої статі простіше і зрозуміліше репрезентувати інтереси чоловіків як природно близької йому біо-психо-соціальної групи.

Як зауважує В. О. Татенко, "... жіноче лідерство вибудовується не по одному, а принаймні одночасно по двох векторах: загальнолюдському і власне жіночому. Щоб стати лідером жінка повинна довести чоловікам і жінкам, що вона краща за них у виконанні соціальних ролей і функцій загального значення і довести, що вона ближча за інших жінок до ідеалу "жіночого".

Ідентичний механізм лежить в основі формування і розвитку "чоловічого" лідерства". Тобто можемо сказати, що гендерне дослідження проблеми політичного лідерства повинно орієнтуватися на два принципи: ідентичності та додатковості. Так, політик-чоловік повинен бути здатний у кожній проблемі, яку він розв'язує, розрізнити, крім усього іншого, власне свій – чоловічий і власне жіночий інтерес, а також віднайти відповідні форми його задоволення.

Те саме стосується і жінки-політика. Оскільки кожний конкретний політичний лідер не може рівною мірою враховувати і "свої" і "не свої" гендерні інтереси, набуває актуальності проблема пропорційної представленості в політиці лідерів як чоловічої, так і жіночої статі.

Конструктивне поєднання гендерних ролей в політичній діяльності, пропорційна представленість в ній лідерів від жінок і чоловіків суттєво збагачує суспільство, стимулює його творчу енергію, оптимізує процес прийняття рішень.

Необхідно також брати до уваги, що інтереси тієї чи іншої соціальної групи можуть бути належно враховані, якщо їх представники становитимуть не менше як 30 відсотків від загальної чисельності осіб, які причетні до прийняття політичних рішень.

У країнах із високим рівнем жіночого представництва у структурах влади (Фінляндія – 39,0%, Норвегія – 35,8%, Швеція – 33,5%, Данія – 33,0%) краще, ніж деінде, вирішуються проблеми екології, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, досягається злагода у суспільному організмі. При цьому від жінок-політиків очікують не тільки захисту соціальних інтересів населення, конструктивного і активного вирішення специфічно жіночих проблем, а й іншого, відмінного від чоловіків, стилю роботи, способів розв'язання проблем.

Проте, як свідчать результати досліджень, ставлення до жінок-лідерів, зокрема політиків, в нашому суспільстві є досить упередженим. Серед народу побутує думка, що жінці не місто у великій політиці. Жінки, які у супереч існуючій традиції обійняли високі посади, за даними досліджень суспільної думки, є ізольованими та маргіналізованими як політики "не тієї" статі. Якщо ж подивитись глибше, то вони не представляють й інтересів жінок як соціально-демографічної групи, не мають підтримки з боку жіночих організацій, не беруть участь у формуванні політики стосовно жінок.

Виникає закономірне питання: чому склалася така парадоксальна ситуація, що жінки, залучені до формування та здійснення державної політики, не відображають інтересів жіночої частини населення і що треба зробити для того, щоб вони захотіли і змогли бути їх активними представниками? Це одна з проблем, яка потребує свого осмислення і вирішення.

3. Лідерська поведінка жінок і чоловіків.

Наступна проблема пов'язана з досить розповсюдженою думкою ряду дослідників щодо відсутності суттєвих відмінностей між лідерською поведінкою жінок і чоловіків.

Дійсно, в цій поведінці є чимало схожого. І чоловік і жінка можуть у соціальній ролі політичного лідера стверджуватись як людина взагалі (загальнолюдський вектор). Але, наголосимо на тому, що вони можуть проявити себе ще й у гендерній ролі чоловіка і жінки (вектор "іншості"). Саме за таких умов вони отримують можливість максимального самоствердження і самовиявлення, а отже будуть спроможні більш ефективно виконувати свої соціальні функції.

Цікаво відмітити, що результати досліджень, проведених в інших сферах діяльності, підтверджують наявність типологічних особливостей жіночого і чоловічого лідерства. Тому, є підстави сподіватись, що й у галузі політичного лідерства існують такі відмінності.

Так, відзначається різниця між стилями роботи жінки-політика та політика-чоловіка. Помітною є тенденція запровадження свого "жіночого стилю". Це означає, що починає змінюватись сам стиль ділових стосунків, вони стають гнучкішими, багато правильних рішень приймаються виважено, з урахуванням інтуїції, властивої, як правило, жінкам.

Необхідно сказати, що питання про стиль роботи – доволі суперечне і багато в чому залежить від суб'єктивної точки зору – хто не хоче бачити жіночого стилю в політиці, той його не помітить.

У більшості випадків відзначаються позитивні якості жінки-політика. Наголошується, що жінки більш терпимі в спілкуванні з іншими, прагнуть в більшій мірі досягти гармонії і тому надають перевагу компромісу, а не конфронтації, колегіальному, а не ієрархічному способу прийняття рішень. У жінок більш прагматичний підхід, порівняно з чоловіками ("її змушує життя бути більш практичною, доводити справу до кінця"). У жінок, порівняно з чоловіками, більше розвинене почуття обов'язку стосовно роботи, рідше відсутні на сесіях та засіданнях.

Необхідно відмітити, що окреслені переваги значною мірою породжені уявленням про "сімейну жінку" і переносяться на імідж жінки-політика. Якщо критикується "жіночий стиль" у політиці, то знову ж таки, згадують негативні риси, які жінка виявляє в побуті, а не в професійній діяльності: жінки надто емоційні, суб'єктивні, вони надто практичні, заважає їх "дріб'язковість" та схильність бачити "суспільство як сім'ю". Крім того,

жінки, які за тих чи інших причин включаються в політичну боротьбу, мають схильність до радикалізму, що в окремих випадках переходить в екстремізм. Це також відзначається однією з негативних рис жінок як політичних лідерів.

Відмічаються відмінності в проблемах, які політики-жінки та їх колеги-чоловіки визнають найбільш актуальними. Наприклад, жінки більше переймаються соціальними проблемами та більш активно підштовхують уряд до їх вирішення. Крім того, вони менше впевнені у завтрашньому дні та більш обачні, ніж чоловіки, і тому більше уваги приділяють таким питанням, як податок на охорону здоров'я, дитячі установи та пенсії. Тобто ефект, якого прагнуть досягти жінки-політики – "олюднити" інтереси.

Жінки бачать сенс політики в допомозі конкретним людям. Це специфічний "жіночий" елемент, який відповідає ролі жінки-матері, сенс якої визначається піклуванням про інших. Якщо вона не виконує цю вимогу, то нею опановує почуття невиконаного боргу. Видається, що жінки сильніше, ніж чоловіки, відчувають особисту відповідальність, навіть якщо вони з тих чи інших причин не можуть вплинути на стан речей.

Нерідко фрустрація провокується необхідністю виступу перед аудиторією, яка в більшості випадків упереджено ставиться до жінки-політика. Жінка, згідно рольовим стереотипам суспільства, має бути м'якою, стриманою. Ці якості скоріше заважають більшості жінок бути успішними в політиці, побудованій за чоловічим сценарієм.

Ще одна особливість жінок-політиків полягає в тому, що вони прагнуть робити моральну політику. Під моральною політикою розуміється наступне:

- відповідність засобів і способів тим високим цілям, які декларуються в програмних документах;
- діяльність не заради кар'єри, власного просування по службі, а заради ідеї;
- мета – не завоювання влади, а вироблення механізмів народовладдя;
- протистояння злу в усіх його проявах;
- захист несправедливо скривджених і т. ін.

Існує думка, що жінки і визначають владу, і використовують її інакше, ніж чоловіки. Саму владу в руках жінок цілий ряд дослідників бачить як більш кооперативну та менш конфронтаційну, ніж у руках чоловіків. Таку думку поділяє більшість жінок-політиків, що дозволяє сподіватися на існування іншого (відмінного від чоловічого), але не менш продуктивного підходу до розв'язання політичних проблем.

4. Теорія про співвідношення мови і влади.

Досить цікавою видається теорія про співвідношення мови і влади, розроблена вченими феміністичного спрямування, які розглядають мову як засіб, яким кодується владна гендерна асиметрія.

Багато еквівалентних слів, що стосуються і чоловіків, і жінок, мають різне представництво в мові. Наприклад, термін "політик" у масовій свідомості

малює образ чоловіка. Якщо потрібно акцентувати, що політиком є жінка, для цього необхідно використовувати громіздку уточнюючу конструкцію – жінка-політик чи політик-жінка.

Відмінності, що існують між чоловіками й жінками, відмічені у дослідженні гендерних аспектів мовлення парламентарів Німеччини. Авторка робить висновок, що жінки-політики надають перевагу гармонійній комунікації, мета якої – акцентувати спільність позицій, поглядів, виявляти солідарність та надавати підтримку. Конфліктні емоції у них виявляються переважно для самозахисту та підтримки товариша по партії, а не для ствердження власного іміджу.

Чоловіки більш схильні до конфліктної комунікації, вони значно частіше, ніж жінки, намагаються перевести конфлікт з ділового на міжособистісний рівень. Жінки в конфліктній комунікації надають перевагу диспуту, в ході якого йде пошук істини, або переговорам, в яких намічається план дії. Тобто вони практикують більш діловий, продуктивний підхід, який сприяє успішному розв'язанню спорів. Їх мовна "поведінка" пряміша і відкритіша, як і має бути в діалозі рівних за статусом. Чоловіки, як правило, персоніфікують політичні протиріччя, йдуть шляхом ескалації конфлікту, розпалювання ворожнечі, що перешкоджає успішному розв'язанню проблем.

Вважається, що жінка-політик має більш складний імідж, ніж політик-чоловік. Вона повинна мати в своєму іміджовому портреті певні "чоловічі" риси (звідси – "залізна леді" Маргарет Тетчер, або "стальна леді" Мадлен Олбрайт). Але на загал у неї повинні переважати суто жіночі риси. Можливо, що такий "пульсуючий" імідж створює ускладнення для жінки-політика і заважає аудиторії пристосуватися до неї: тільки аудиторія починає звикати до "чоловічої" поведінки жінки-політика, раптом починає діяти жіноча іміджова модель. В результаті, не виникає необхідного рівня звикання, розпізнавання і передбачуваності.

Імідж жінки-політики не відрізняється за своїм внутрішнім змістом від іміджу чоловіка, бо це визначається інтересами суспільства, політикою держави, а також суперечностями, які виникають на певних етапах розвитку суспільства. Тому, сутнісну різницю потрібно шукати насамперед у психологічних відмінностях чоловіків і жінок, що увійшли в політику. Самі лідери-жінки і лідери-чоловіки запозичують один у одного ефективні поведінкові моделі, що ускладнює можливість їх розрізнення, гендерної типологізації, а отже, знову підштовхує до висновку про відсутність істотних відмінностей між цими моделями. Проте не варто поспішати з висновками, а необхідно глибше вивчити цю проблему.

Предметом свого дослідження ми обрали гендерну специфіку суб'єктної активності політичного лідера. У ході дослідження передбачалося визначити гендерні особливості політичного лідерства, побудувати соціально-психологічну модель гендерної поведінки політичного лідера та з'ясувати умови, за яких той чи інший варіант моделі ("чоловічий", "жіночий" чи

"універсальний") може мати переваги в способах та результатах політичної діяльності.

Знаючи ці моделі, в залежності від ситуації, що складається, політик зможе будувати оптимальну стратегію своєї поведінки, що сприятиме успішному розв'язанню політичних проблем, кожна з яких не є гендерно нейтральною, а отже може бути більш успішно розв'язана при переважному використанні тієї чи тієї моделі.

Так, "одна проблемна політична ситуація може бути більш успішно розв'язана раціональним, аналітичним шляхом, шляхом прорахунку, перебору варіантів, що, на думку дослідників, більш притаманно чоловікам, а інша ситуація для свого вирішення може вимагати, навпаки, інтуїтивного підходу, цілісного бачення, що в більшій мірі властиво жінкам.

Проте кожна конкретна політична колізія обтяжена, як правило, різними проблемами, одні з яких можна розв'язувати переважно у раціональний спосіб, а інші – переважно інтуїтивно. На жаль, про гендерні резерви оптимізації політичної діяльності мова йде здебільшого на рівні теорії. Нам не відомо, щоб якийсь з парламентів перед тим, як приступати до вирішення проблемної політичної ситуації, що склалася, спробував оцінити її з гендерно-психологічних позицій і визначив, що і як краще могли б зробити політики-чоловіки, а що політики-жінки".

Напевно це – погляд із майбутнього, своєрідна мрія про соціальне партнерство чоловіків і жінок, про той час, коли чоловіче і жіноче не будуть нівелюватися, а як єдність протилежностей будуть сприяти розвитку людської природи і розвитку нашого суспільства.